

Borbíró Andrea

Kriminológiai Tanszék

Témavezető: Gönczöl Katalin

KOCKÁZATMENEDZSELÉS ÉS BŰNÖZÉSKONTROLL

A nyugati társadalmak ezredfordulós kriminálpolitikáit változatos trendek tarkítják. Egymásnak gyakran ellentmondó kriminológiai feltevések és politikai értékválasztások érvényesülnek egymás mellett, egyszerre biztosítva teret például a helyreállító igazságszolgáltatásban vagy a közösségi bűnmegelőzésben kifejeződő humánusabb kriminálpolitikai törekvéseknek éppúgy, mint a zéró tolerancia, a punitív rendpártiság és a terjeszkedő megfigyelés trendjeinek. E sokszínűség egyik oka, hogy a 20. század utolsó évtizedeiben a nyugati kriminálpolitikákat szerteágazó és meglehetősen bizonytalan útkeresés jellemzi, amely új racionalitásokat és értékeket enged be a bűnözésről és annak kontrolljáról való gondolkodásba.

E tanulmányban napjaink kriminálpolitikai tendenciáit egyetlen dimenzió, az ún. *kockázati logika* felértékelődése mentén tekintem át. E jellegzetesen 20. század végi szemléletmód eredményeként a kriminálpolitika sajátos arculatot nyer, amelyet karakterisztikus célkitűzés, illetve az ennek elérésére rendelt új eszközök fémjelznek. A kockázati logika alapján ugyanis a bűnözéskontroll prevenciós törekvései új értelmet kaptak: a kriminális kockázatok feltárására, valószínűségük megbecslésére, analizálására, megszervezésére és menedzselésére is irányulnak. A mechanizmus erősen hasonlít a kockázat (jellemzően statisztikai) valószínűsége, a „kockázati tényezők” jelenléte és súlya alapján kalkuláló biztosítási piac működéséhez. A kockázati logika alapján működő bűnözéskontroll ugyancsak a feltérképezett veszélyforrások alapján választja ki beavatkozási eszközeit, az analógia alapján ezért sokan már a „biztosítási igazságszolgáltatás” (*actuarial justice*) terjedéséről beszélnek.¹ Noha megítélésem szerint a kockázat felértékelődése távolról sem az egyetlen szervező logika a kortárs kriminálpolitikai trendekben – az egymással versengő értékek és racionalitások alapján szerveződő ezredfordulós kriminálpolitikák nem fűzhetőek fel valamely kizárólagos magyarázómodellre –, az kétségtelen, hogy a rizikószemlélet megjelenése és intézményesülése meghatározó fejlemény a kortárs kriminálpolitikai trendek alakulásában. Ez a folyamat elsősorban az angolszász országokat jellemzi, de hatása már jól érzékelhető a kontinentális Európában is.

¹ FEELEY, M. – J. Simon: The New Penology: Notes on the Emerging Strategy for Corrections, *Criminology*, 1992, 30(4), 449-75. o.

Kockázat a bűnözéskontrollban

A kockázat fogalma *Ulrich Beck kockázati társadalom* elméletével került be a társadalomelméleti diskurzusba, és vált a posztmodern folyamatok egyik legnagyobb hatású magyarázó modelljévé.² Beck szerint a rizikótársadalom a modernitás olyan formációja – vagy inkább következménye –, amelynek szervező logikája „a fejlett modernizáció folyamatában módszeresen előállított kockázatok és veszélyeztetettségek megakadályozása, ártalmatlanná tétele, dramatizálása, kanalizálása” úgy, hogy azok ugyanakkor ne akadályozzák a modernizáció folyamatát.³ A 20. század végi társadalmak tehát foglyaivá váltak az önnön struktúráik által gerjesztett veszélyforrások (az egészségügyi, környezeti, biztonsági stb. kockázatok) felismerésének és kezelésének. Ez az új működési logika, amely Beck szerint a gazdasági kényszer logikáját is felülírja, a társadalomstruktúra és a társadalmi gyakorlat szintjén is mélyreható elmozdulásokat eredményez. Egyrészt a kockázati társadalomban elhalványul a hagyományos osztály- és rétegtagozódás, s a társadalmi egyenlőtlenségek generátorai új szempontok: a kockázatok társadalmon belüli eloszlása, illetve a kockázatokról szóló információhoz és a kockázatmenedzselés szükséges eszközeihez való hozzáférés lesznek. Másrészt a társadalmi egyenlőtlenségek újrastrukturálása nemzetközi szintre emeli a rizikótársadalmat: a globális felmelegedéssel, a környezetszennyezéssel, a határokon átnyúló bűnözéssel, a „civilizációs kockázatok globalizálódásával” Beck szerint új politikai dimenzió jön létre. A kockázatoknak ugyanis – szemben a gazdasági szempontú tagozódással – van egyfajta egyenlősítő hatása: a veszélyek egy jelentős része országhatároktól és társadalmi helyzettől függetlenül bárkit érinthet,⁴ s ennek megfelelően a kezelésükre vonatkozó javaslatok is horizontálisan oszlanak el a posztmodern társadalmak között. A rizikótársadalom további jellemzője, hogy természeténél fogva minden korábbi társadalmi formációnál nagyobb szerepet kap benne az információ, a tudás. A kockázatok ugyanis olyan „veszélyeztetettségek, amelyek esetében a tudomány észlelőképességeire van szükség (...) ahhoz, hogy ezek, mint veszélyeztetettségek egyáltalán láthatóvá, értelmezhetőbbé váljanak”.⁵ A kockázati társadalom léte és működőképessége tehát a kockázatokra és azok kezelésére vonatkozó információtól függ. És végül, a kockázat-társadalom egy sajátos keresleti-kínálati mechanizmus kitermelésével önmagát ördögi körként fenntartó rendszerként

² BECK, U.: *A kockázat-társadalom: út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, 2003. A „kockázat” fogalmának – összekapcsolódva a posztmodernitás és a későmodernitás körüli diskurzussal – azóta széles irodalma alakult ki, ezért csupán Beck modelljéhez visszanyúlni némi leegyszerűsítést jelent. A kockázati társadalom Beck által definiált sajátosságai azonban lényegében tartalmazzák azokat a legfontosabb elemeket, amelyek a 20. század végi kriminálpolitikai folyamatok értelmezéséhez szükségesek.

³ BECK: i.m. 26. o.

⁴ BECK: i.m. 52. o.

⁵ BECK: i.m. 38. o.

állandósul. „A kockázatok terjedése és értékesítése korántsem jelent szakítást a kapitalista fejlődés logikájával, inkább új, magasabb szintre emeli azt. A modernizáció kockázataiban nagy üzlet rejlik. Ezek a kockázatok a közgazdászok által annyira keresett lezárhatatlan szükségletek. Az éhség csillapítható, a szükségletek kielégíthetők. A civilizációs kockázatok feneketlen szükséglet-edényt alkotnak, amely lezárhatatlan, végtelen és önmagát termeli újra.”⁶ A kockázatot ezért sokan a posztmodern világ legnagyobb üzletének tartják,⁷ amely egyszerre képes a kockázatmenedzselés eszközei iránti igényt gerjeszteni, s az igényeket kielégíteni.

A társadalmi élet számtalan egyéb területéhez hasonlóan a kockázat fogalma a kriminálpolitikában is új racionalitásként jelenik meg. A kockázatmenedzselés logikájához igazodó *biztosítási szemlélet* eredményeként a bűnözéskontroll egyik fő mozgatórugójává a kriminalitási kockázat felismerésére, hatékony semlegesítésére, és a kárminimalizálásra való törekvés válik. Ez a folyamat megítélésem szerint mind a kriminálpolitika *generálódásában*, mind pedig *működésében* meghatározó. Ami az előbbit illeti, a kutatások szerint a kriminálpolitika a 20. század végén gyakran sokkal inkább a lakossági bűnözéspercepcióhoz és elvárásokhoz igazodó meglehetősen torz viszony mentén, mint a tényleges bűnözési helyzet által támasztott kihívásokra reflektálva formálódik. A kockázati társadalom terminológiája szerint a bűnözési félelem teremti meg a kriminálpolitikai kockázatmenedzselés folyamatosan öntermelő piacát, ahol a kriminalitás lakosság által érzékelt veszélye a veszélyforrások semlegesítésének mind drámaibb eszközeire jogosítja fel a kriminálpolitikát, amelyek azonban visszaigazolják és megerősítik a lakosság félelmeit e kockázatok létével és súlyával kapcsolatban.⁸ Többek között ezzel, a folyamatos „riadókészültség” állapotával magyarázható az, hogy nyugati társadalmak többségét a bűnözés jelentős csökkenése mellett is növekvő bűnözési félelem, illetve a „keménykezü” kriminálpolitikai eszközök erősödő támogatottsága jellemzi.⁹

E tanulmány szempontjából azonban lényegesebb az az elmozdulás, amelyet a kockázati szemlélet a *kriminálpolitika működésében*, azaz a kriminálpolitikai célok és eszközök megválasztásában eredményez. Sokan egyenesen úgy érvelnek, hogy a 20. század végén a kriminálpolitika új korszakba lépett, amely az egyéni felelősség és a bűnözés megértése helyett elsődleges feladatának a kockázatok eloszlásának és változásának menedzselését tekinti.¹⁰ Ahogy már korábban jeleztem, a magam

⁶ BECK: i.m. 32. o.

⁷ ADAMS, J.: Risk. London: UCL Press, 1995, 31. o.

⁸ A posztmodern kriminálpolitikai folyamatok egyik legfontosabb sajátossága a lakosság „bűnözés-tudatosságának” növekedése, azaz a kriminalitás és közbiztonság politikai kérdéssé válása. L. pl. GARLAND, D. – R. SPARKS: Criminology, Social Theory, and the Challenge of Our Times, British Journal of Criminology, 2000, 40, 189-204. o.

⁹ Az Egyesült Államokban például a bűnözés az elmúlt két évtizedben a hatvanas évekbeli szintre esett vissza, mégis a lakosság többsége évről évre emelkedést érzékel, de ugyancsak a bűnözés jelentős csökkenése mellett érzékelik egyre kilátástalanabbnak a közbiztonsági helyzetet például a német és a brit lakosok is

¹⁰ KEMSHALL, H.: Understanding Risk in Criminal Justice. Open University Press, 2003, 1

részéről nem értek egyet ezzel kizárólagos értékeléssel, az azonban vitathatatlan, hogy az elmúlt években olyan új prioritások és eszközök jelentek meg a kriminálpolitikában, amelyek előzményei közvetlenül a kockázatmenedzselési törekvésekben jelennek meg. Ez a kriminálpolitika két pilléren nyugszik: egyrészt a veszélyforrások minél korábbi felismerésének igényén, másrészt azokon a törekvéseken, amelyek e veszélyek realizálódásának megakadályozásra irányulnak. Ez a két, egymással összefüggő cél már nagy vonalakban körvonalazza a kockázati kriminálpolitika eszköztárát.

Egyrészt a veszélyforrások felismerésének igénye a demokratikus társadalomban korábban ismeretlen mértékű *tömeges információgyűjtést* feltételez. Mivel a kockázati bűnözéskontroll kulcseleme az információ, számára a *megfigyelési, adatgyűjtési, adatfeldolgozási technikák* intenzív kiterjesztése megkerülhetetlen. A szakirodalom megfigyelési csomagnak (*surveillant assemblage*) nevezi azt a 20. század végére kiépülő roppant mértékű hálózatot, amelyet a társadalmi élet minden területén megszerveződő megfigyelési kultúra és technológia összekapcsolódása eredményez.¹¹ Ebben a rendszerben az egyén életének mind több pillanata válik mások számára megismerhetővé, rögzíthetővé, visszakereshetővé, elemezhetővé és rendszerezhetővé. A bűnözéskontroll területén ezt az igényt a biztonsági szempontok már-már paranoiába hajló felértékelődése táplálja: a veszélyhelyzetek azonosításának megszállottjává vált későmodernitás teljes kontrollapparátusa elsősorban az információk hatékony begyűjtésére és feldolgozására támaszkodik. Ennek két feltétele van: egyrészt a modern bürokrácia kiépülése, másrészt a technológiai fejlettség. Míg az előbbi feltétel a modern állam létrejötte óta rendelkezésre áll, az utóbbi a 20. század végének fejleménye, s így döntő szerepet játszik a későmodern megfigyelő társadalom sajátos arculatának kialakulásában. A tudomány – a statisztika, az informatika, az elektronika, a genetika – egyre fejlettebb eszközökkel teszi lehetővé a feltételezett kockázatforrásokra vonatkozó tudás megszerzését, a kockázati társadalom logikája pedig azt ígéri, hogy az információ hatékonyabb begyűjtése egyben a kockázatmenedzselés eredményesebb formáit is megteremti.

Ez utóbbiak, a kockázatmenedzselés eszközei közé a *veszélyhelyzetek semlegesítését ígérő kontrolltechnikák* tartoznak. A biztosítási szemléletben működő bűnözéskontroll a nagy tömegek kriminalitását jellemző statisztikai összefüggések alapján azonosítja a kockázati tényezőket, s az így létrejövő rizikóprofilot alkalmazza az egyedi esetre. Bizonyos országokból érkező vagy bizonyos népcsoportokhoz tartozó utasok az átlagosnál is szigorúbb átvilágításra számíthatnak a repülőtereken. Bizonyos módon öltözködő és bizonyos korcsoportokhoz tartozó járókelőket alaposabban megfigyelnek a térfigyelő kamerák. A terhelt bizonyos szabadidős érdeklődése vagy szexuális orientációja szigorúbb büntetést eredményezhet. Bizonyos életvitelt folytató terhes nők, vagy bizonyos gyermeknevelési nehézségekkel

¹¹ HAGGERTY, K. D. – R. V. ERICSON: The Surveillant Assemblage, *British Journal of Sociology*, 2000, 51(4), 605-622. o.

küzdő szülők kéretlenül is bűnmegelőzési beavatkozás alanyai lehetnek. A sor hosszan folytatható lenne, a kockázati szemléletre – a statisztikai valószínűség alapján alkotott egyedi profilt menedzselő beavatkozásra – a 20. század végi bűnözéskontroll csaknem valamennyi területéről hozható példa. A továbbiakban ezek közül válogatok, elsőként a büntető igazságszolgáltatáson kívül működő bűnmegelőzési eszközökből, azt követően pedig az elkövetői kockázatbecslés és az ítélkezés területéről.

Kockázatalapú megelőzési beavatkozások a büntető igazságszolgáltatáson kívül

(1) *Szituációs megelőzés és területi kontroll.* A büntető igazságszolgáltatáson kívüli megelőzésben a kockázatszempontról megelőzési törekvések a nyolcvanas évektől erősödtek fel. Ez többek között azzal függött össze, hogy a bűnmegelőzés ekkor kezdett el intenzíven érdeklődni a potenciális elkövetők mellett a potenciális áldozatokban és bűnalkalmakban rejlő veszélyforrások iránt is. A kriminológiában ekkor (újra) népszerűvé váló racionális döntés elmélete – amely a bűnelkövetést a költségek és hasznok közötti mérlegelés eredményeként értelmezi – a bűnözéskontroll fókuszát a távoli oksági mechanizmusokról a bűncselekmény *közvetlen környezetére* helyezte át. Előtérbe kerültek azok az összefoglalóan szituációs megelőzésnek nevezett technikák, amelyek az elkövető költség-haszon mérlegének alakítására lehetnek alkalmasak: a bűnelkövetés fizikai megnehezítése, a felderítés esélyének a növelése, vagy a bűncselekménnyel elérhető nyereség csökkentése.¹²

A szituációs megelőzés legnagyobb szerepet a „hely” *kontrolljában* kapott. A terület, mint kulcsfontosságú közbiztonsági kockázati tényező ugyancsak a nyolcvanas évektől vált a kriminológiai érdeklődés meghatározó tárgyává. Míg a korábbi kriminológiai kutatások a hely problematikáját döntően az elkövető szempontjából értékelték – azaz a bűnkibocsátást elősegítő szocio-ökonómiai és környezeti tényezőket vizsgálták –, addig a 20. század végére a hangsúly a bűncselekmény és terület viszonyára, a bűnözés *előfordulásának* lokális jellemzőire helyeződött át. Ez az új kutatási érdeklődés, és a hozzá kapcsolódó digitalizált technika, a térinformatikai rendszerek nyitottak utat a részletes *bűnözési térképek* előtt. Ezek akár helyrajzi

¹² A szituációs megelőzés kriminológiája önmagában is a kockázatról szól. Ami a potenciális áldozat számára kockázat, az az elkövető oldalán lehetőségként, a jövőbeni nyereség reményeként jelenik meg. A szituációs megelőzés lényege éppen az, hogy a bűncselekmény bekövetkezése kockázatát az áldozati oldalon csökkentse, míg a bűncselekménnyel járó kockázatot az elkövető oldalán növelje. Az elmúlt néhány évtizedben ez a bűnmegelőzési logika óriási népszerűsége tett szert mind a kriminálpolitikában, mind pedig a hétköznapi gyakorlat szintjén szerveződő bűnözéskontrollban. A szituációs technikák skálája áttekinthetetlenül széles; a sor a bűnelkövetés tárgyaiként gyakran szereplő termékekbe (ún. hot products) épített lopásgátló eszközöktől kezdve a készpénzkímélő fizetési formák terjedésén át a fizikai megfigyelés technikáig terjed.

léptékben, csaknem valós időben jelzik az előforduló bűncselekményeket, folyamatosan aktuális, interaktív képet mutatva egy város vagy városrész bűnözési dinamikájáról. Ez a korábban ismeretlen részletességű adatbázis közvetlen eszközként szolgál a területi rizikóprofilok megalkotásához, és a „forró pontok” (*hot spots*) beazonosításához. Ilyen „veszélyes hely” lehet egyetlen létesítmény (pl. egy szórakozóhely és környéke), egy meghatározott útvonal (pl. egy gépjárműlopásokkal különösen erősen sújtott utca), vagy egy egész szomszédság (pl. egy több lakásbetörést elszennvedő sorház).

A „forró pontok” ismerete többféle beavatkozási formát tesz lehetővé, és az már elsősorban értékválasztás függvénye, hogy a kriminálpolitika melyiket preferálja. A kockázatközpontú bűnözéskontroll logikájába leginkább azok az eszközök illeszkednek, amelyek a területet statisztikai jellemzői alapján *per se* rizikófaktorként értelmezik, s ezért elsősorban a tér átláthatóságára, megfigyelhetőségére, kontrollálhatóságára törekcsenek.¹³ Így a térinformatikai rendszerek nyitottak utat – elsősorban az USA-ban – a rendészeti tevékenység reformjának (pl. az ún. hot spot, vagy a probléma-orientált rendőrségi modell formájában), amelynek eredményeként a rendőrség munkája jelentősen elmozdult a hagyományos bűnfelderítő szereptől a proaktív, dinamikus jelenlétben alapuló, kockázati forrásokhoz igazodó megelőzés felé.¹⁴ Ugyancsak a tér transzparenciájára vonatkozó igény hívta életre és tette a 20. század végének egyik legnépszerűbb bűnmegelőzési formájává a térfigyelés és területkontroll eszközeit. A térfigyelő kamerák számának világszerte dinamikus emelkedése például egyszerre hivatott kielégíteni az adatgyűjtés és a kockázatmenedzselés szempontjait. A bizonyos építészeti/városrendezési jellemzőkben rejlő kockázati elemek pedig az épített környezet bűnmegelőzési lehetőségeire irányították a figyelmet, s az ún. CPTED¹⁵ legújabb irányzatai már kifejezetten közbiztonsági kockázatbecslések alapján fogalmazzák meg az épített környezet alakítására vonatkozó javaslatokat.

A mechanikus területi kontroll kizárólagos érvényesítése azonban nem veszélytelen. A hot spot zónák ugyanis „nem csupán a bűnelkövetés gócpontjait mutatják, de jól jelzik azokat a területeket is, ahol a helyi közösség egészséges fejlődését veszélyeztető folyamatok indultak meg vagy zajlanak. (...) Amennyiben nem vagyunk tekintettel a bűnözés területi adatai mögötti népesség sajátosságaira, problémáira, akkor ez könnyen vezet a pusztá területi kontroll eszközeinek erősödésé-

¹³ L. pl. CLARKE, R. V. – J. Eck: *Crime Analysis for Problem Solvers in 60 Small Steps*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services, United States Department of Justice, 2005

¹⁴ A „hot spot” és probléma-orientált rendészet a célzott rendészeti stratégiák közé tartozik. Az előbbi lényege a rendőrségi kapacitás – elsősorban a preventív járőrözés – allokálása a bűnözési térképek alapján legproblematisabbnak tekintett területekre. A probléma-orientált rendőrség ugyancsak a veszélyeztetett területekre koncentráll, azonban tevékenysége erőteljes probléma-elemző funkciókkal egészül ki.

¹⁵ Crime Prevention Through Environmental Design; azaz a környezeti tervezésen keresztül megvalósuló bűnmegelőzés

hez, illetve a tárgyakban való gondolkodás irányába tolja a tervezést.”¹⁶ Ez pedig súlyos torzulásokat eredményezhet a közösségek életében. A kizárólagos mechanikus térkontroll a nagyvárosokra egyre gyakrabban jellemző „elbarikázott közösségek” kialakulásához vezet, ahol kapuk, térfelügyelő kamerák, elektronikus beléptető rendszerek választanak le egész körzeteket a városról, gyakran megszakítva így a hagyományosan működő közösségek organikus fejlődését. A szituációs kontroll más, „közösségibb” eszközök alkalmazása nélkül ráadásul jelentősen megnöveli az ún. áthelyeződés veszélyét: a beavatkozási területekkel szomszédos környékeken a bűnözés megemelkedését a kutatások többször kimutatták mind a rendészeti, mind pedig a térfelügyeleti eszközök esetében.

(2) A kockázati megközelítés egy másik dinamikusan növekvő területe a kriminálisan veszélyeztetett gyermekekre koncentráló ún. *korai beavatkozás*. Ezt az irányzatot azok a longitudinális kriminológiai kutatások alapozzák meg, amelyek az egyéni életútban, és különösen a már kisgyermekkorban vagy akár a születés előtt fellelhető bio-pszichológiai, szocializációs, illetve szocio-ökonómiai kockázati és protektív tényezők feltárására vállalkoznak. A biztosítási szemlélet alapján itt is a bűnelkövetőkre általában, statisztikailag jellemző rizikófaktorok teremtik meg az egyedi rizikóprofil alapját: minél több ilyen kockázati tényező van jelen, annál veszélyeztetettebbnek minősül a gyermek a későbbi bűnelkövetővé válás szempontjából. Rizikófaktor számtalan körülmény lehet, például magatartásproblémák, koncentrációs zavarok, kockázatkereső magatartás, alacsony intelligencia, gyenge szülő-gyermek kapcsolat, bántalmazó vagy elhanyagoló családi környezet, iskolai kudarcok, deviáns kortárs csoport, vagy dezorganizált lakókörnyezet.¹⁷ A korai beavatkozáson alapuló bűnmegelőzés a rizikófaktoroknak kitett gyermekek és családok beazonosítására, illetve a veszélyeztető faktorok enyhítésére és a protektív faktorok erősítésére irányulnak.

Ez a bűnmegelőzési irány kétségkívül nagy lehetőségeket hordoz, amelyeket számos esetben a hatékonyságvizsgálatok is alátámasztanak. A magatartásproblémás vagy koncentrációs zavarokkal küzdő gyermekek számára kidolgozott segítő jellegű, döntően kognitív magatartási terápiais elemeket tartalmazó iskola-előkészítő programok, a konfliktusmentes problémamegoldást fejlesztő tréningek, vagy a komplex, a szülőket és a gyermekeket is bevonó családi programok eredményei – ha hihetünk az empirikus kutatásoknak – a bűnmegelőzés teljes spektrumán belül is a legbiztosabbak közé tartoznak.¹⁸ Vitathatatlan azonban az is, hogy a kockázatközpontú korai beavatkozás sok szempontból a bűnözés-kontroll egyik legkritikusabb

¹⁶ KEREZSI K.: *Kontroll vagy támogatás – az alternatív szankciók dilemmája*. Complex, Budapest, 2006, 41. o.

¹⁷ Összefoglalóan I. pl. SZÖLLŐSI Gábor: *Gyermekvédelem és bűnmegelőzés*. In: BORBÍRÓ A. – KEREZSI K. (szerk.) *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. Országos Bűnmegelőzési Bizottság, Budapest, 2009, 404. o.

¹⁸ Összefoglalóan I. pl. WELSH, B. C. – D. P. FARRINGTON (eds.): *Preventing Crime – What Works for Children, Offenders, Victims and Places*. New York: Springer, 2006, 21-130. o.

területe. A gyermekkorban jelentkező rizikófaktorok célbavételével a kriminálpolitika olyan területre merészkedik, ahol hagyományosan semmi keresnivalója: a családi- és magánélet korábban érintetlen szféráiba. A veszélyeztetett családok és gyermekek számára kidolgozott programok még akkor is stigmatizáló hatásúak lehetnek, ha egyébként az érintettek bevonásával és beleegyezésével valósulnak meg. A jelenlegi tendenciák azonban arra utalnak, hogy a kriminálpolitika a kockázati logika alapján egyre inkább hajlandó eltekinteni az önkéntesség követelményétől, és hovatovább a büntetőjog kényszerítő terrénumára tolja át a gyermekeket érintő megelőzési törekvéseit.

A „kemény szeretet”¹⁹ politikája különösen erős támogatás élvez Nagy-Britanniában, ahol az antiszociális magatartások elleni küzdelem egyik legújabb intézményeként jött létre az ún. Családi Beavatkozási Program (*Family Intervention Programme, FIP*). Az antiszociális – azaz a bűncselekményi szintet el nem érő – magatartások (ASB) elleni kemény, lényegét tekintve büntetőjogi fellépés 1997 óta a brit kriminálpolitika egyik legfontosabb prevenciós eszköze, amely abból a feltételezésből indul ki, hogy e kisebb rendbontások szigorú szankcionálása gátat szabhat a súlyosabb bűncselekmények kialakulásának.²⁰ Az ASB intézményrendszerében már a kezdetekkor megjelent a szülők mögöttes büntetőjogi felelőssége: az antiszociálisan viselkedő gyermek vagy fiatal szülei számára a magisztrátusi bíróság ún. szülői kötelezést (*parental order*) szabhat ki, amelyben nevelési tanácsadásokon, szülői tréningeken való részvételt, illetve más kötelezettségeket írhat elő a szülőknek. A kötelezés megszegése büntetőjogi felelősségre vonást eredményez.²¹ A 2006-ban működésbe lépő FIP – a támogató elemek mellett – további kényszerítő eszközöket tesz lehetővé az antiszociálisnak vagy problémásnak minősített családok esetében. A program egyik manifeszt célja, hogy a gyermekekre nézve csökkentse azokat a kockázati tényezőket, amelyek az antiszociális vagy bűnelkövető magatartáshoz vezethetnek, így elsősorban az iskolakerülés, a kamaszkori terhesség, illetve az alkohol- és drogfogyasztás valószínűségét. A részvétel nem önkéntes; a helyi hatóságok meghatározott kritériumrendszer alapján utalhatják a családokat a programba, s a részvétel megtagadása különböző súlyú szankciókat von maga után.²²

A korai beavatkozási programok tehát a bűnmegelőzés leginkább ellentmondásos eszközei közé tartoznak, amelyek magukban hordozzák a kockázati megközelítés

¹⁹ A kifejezést Gordon BROWN használta egy közelmúltban tartott politikai beszédében, amelyben bejelentette, hogy az 50 ezer legveszélyeztetettebb család – szankciók terhe mellett – köteles részt venni a kormány Családi Beavatkozás Programjában. „Gordon Brown to tackle crime in key speech”, Channel 4 News, 9 September 2009, http://www.channel4.com/news/articles/politics/domestic_politics/gordon+brown+to+tackle+crime+in+key+speech/3364197

²⁰ Crime Reduction Programme, 1997

²¹ Crime and Disorder Act 1998

²² WHITE, C. – M. WARRENER – A. REEVES – I. La VALLE: Family Intervention Projects: An Evaluation of Their Design, Set-up and Early Outcomes. National Centre for Social Research, 2008

valamennyi kritikus elemét és veszélyét. A kritikai kriminológia képviselői úgy érvelnek, hogy bizonyos értelemben – pusztán életkoruk, gyenge érdekérvényesítő képességük miatt is – gyakorlatilag minden fiatal veszélyeztetettnek tekinthető, a beavatkozási spektrum tehát a kriminálpolitikai szándék függvényében akadálytalanul bővíülhet tovább. Ha nem is megyünk el azonban a kritikai szemléletig, akkor is igencsak kérdéses az, hogy melyek azok a kockázati tényezők, amelyekre az állami reakció indokolt, és mennyiben engedhető meg a jövőbeli feltételezett közbiztonsági veszély elkerülése érdekében a magánélettel kapcsolatos alapjogok súlyos mértékű relativizálása. E kérdések megválaszolását – legalábbis politikai szinten – nyilvánvalóan befolyásolni fogják a „kemény szeretet”-jellegű beavatkozási programok hatékonyságára vonatkozó megbízható eredmények, mivel azonban viszonylag újkeletű programokról van szó, erre még várni kell.

Kockázatmenedzselés, ítélkezés és szankciók: kockázati szemlélet a büntető igazságszolgáltatáson belül

A büntető igazságszolgáltatáson kívüli megelőzés mellett a rizikószemlélet látványos áttrendeződéseket eredményezett a büntetőpolitika hagyományos területein is. A büntető igazságszolgáltatás intézményeire a kockázati logika két irányban gyakorol meghatározó hatást: egyrészt a visszaesés valószínűségét felmérni hivatott ún. *elkövetői kockázatbecslési eljárások* formájában, másrészt a veszélyességre reflektáló *semlegesítő szankcióformák* terjedésében. A „biztosítási igazságszolgáltatás” fogalmát *Feeley* és *Simon* dolgozták ki, akik szerint a büntető igazságszolgáltatás – legalábbis az angolszász jogrendszerekben – napjainkban jelentős szemléletváltáson megy keresztül.²³ Így az elkövetők individuális diagnózisát és a megtorló logikát egyaránt felváltja a kockázatbecslés és kockázat-menedzselés; s a bűnözéskontroll céljai fontosabbá válnak mind a vétkesség szempontjainál, mind a rehabilitáció céljainál. A rehabilitáció és a korrekció helyét ennek megfelelően az elkövetők közvetlen magatartáskontrollja veszi át, az individualizált megközelítés helyébe pedig egyes elkövetői csoportok, a „veszélyes emberek” csoportjának kockázati szintje lép, és válik a kriminálpolitika elsődleges beavatkozási felületévé. A büntetőpolitika olyan új technikákat fogad el, mint az elkövetők elektronikus felügyelete, a magas kockázatúnak minősített elkövetők intenzív felügyelete, vagy a szituációs kontroll eszközei. Hangsúlyos szerepet kap a profilalkotás, illetve a preventív elzárás és a semlegesítés egyéb eszközei. A kockázati kriminálpolitika tehát „kevésbé érdeklődik a felelősség, az önhiba, a morális gyengeség, a diagnózis, vagy az egyéni elkövető kezelésének kérdéseire”. Sokkal inkább azok a technikák foglalkoztatják, amelyek a veszélyesség alapján szétválogatott csoportok azonosítására, osztályozására és menedzselésére alkalmasak. A feladat immár menedzseri, nem

²³ FEELEY – SIMON: i.m.

transzformációs jellegű. A deviancia különböző szintjeit akarja szabályozni, nem pedig az egyéni elkövetőre vagy a társadalmi diszfunkciókra reflektálni.”²⁴

A bűnisméltésre vonatkozó kockázatértékelés valójában hosszú múltra tekint vissza. A 19. század végén népszerű, az elkövetők javíthatósága alapján felállított elkövetői tipológiák már kifejezték a kriminálpolitika igényét arra, hogy a szankciók megválasztása során az elkövető feltételezhető jövőbeli magatartásával is kalkulálhasson. Az első statisztikai alapú kockázatbecslési eljárás 1928-ban született meg, amikor *Ernest W. Burgess* bizonyos individuális kockázati tényezők, illetve a feltételes szabadítás eredményessége vagy kudarca közötti korreláció alapján igyekezett azonosítani a visszaesést valószínűsítő faktorokat.²⁵ A 20. század nagy részében érvényesülő progresszív vagy rehabilitációs kriminálpolitikai törekvések fogalmilag tartalmazták a bűnisméltésre vonatkozó prognózis szükségességét, hiszen ez szolgálhatott alapul a korszakban elterjedt individuális büntetéseknek. „Az ítékezésnek immár az elkövetőben rejlő kockázathoz, másokat veszélyeztető potenciáljához kellett igazodnia. Az individualizált büntetés az elkövető kategorizálását, osztályozását, értékelését és diagnózisát igényelte.”²⁶ Az 1970-es évtized azonban, ahogy a kriminál- és társadalompolitika megannyi más területén, az elkövetői kockázatbecslésben is fordulatot hozott. A rehabilitációs korszakban alkalmazott döntően kvalitatív, esettanulmány jellegű individuális értékelést felváltották a számszerűsített, objektív alapokra helyezett statisztikai kockázatbecslési eljárások.²⁷ Ezzel együtt eltűnt a kockázatértékelés individualizáltsága: az egyedi statisztikai veszélyesség a bizonyos elkövetői csoportokra tömegesen, statisztikailag jellemző kockázati tényezők jelenléte vagy hiánya alapján válik kalkulálhatóvá.

A statisztikai kockázatbecslés különösen az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában népszerű. Az USA tucatnyi eltérő rendszert alkalmaz: önálló kockázatbecslési formula vonatkozik pl. a szexuális bűnelkövetőkre, az erőszakos bűnelkövetőkre, a házastársi erőszakot elkövetőkre, ahogy eltérő formában méri a felnőttek, fiatalok és gyermekek veszélyességét is.²⁸ Az Egyesült Királyságban az ún. OASys (*Offender Assessment System*) rendszer a pártfogó felügyelet és a büntetés-végrehajtás közös működtetésében látja el a bűnisméltés valószínűségének, illetve a várható újabb bűncselekmény feltételezett súlyának mérését. A kockázatbecslési eljárások ma már kétféle faktor feltérképezésére irányulnak: míg a *statikus* faktorok a nem változtatható, azonban a veszélyesség szempontjából relevánsnak tekin-

²⁴ U.o. 452. o.

²⁵ BURGESS, E. W.: Factors Determining the Success or Failure of Parole. In: A. A. BRUCE (ed.) *The Workings of the Indeterminate Sentence Law and the Parole System in Illinois*. Springfield, IL: Illinois Committee on Indeterminate-Sentence Law and Parole, 1928, 205-249. o.

²⁶ KEMSHALL: i.m. 51. o.

²⁷ BOGSCHÜTZ Z. – KÓTA T. – VELEZ E.: A pártfogó felügyelet mint közösségi büntetés. In: BORBÍRÓ A. – KISS A. – VELEZ E. – GARAMI L. (szerk.) *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.*, Országos Bűnmegelőzési Bizottság, Budapest, 2009, 206. o.

²⁸ A rendszerekről összefoglalóan l. pl. Risk Assessment: Actuarial Instruments and Structured Clinical Guides, Violence Risk. com, Ch.D. Webster, <http://www.violence-risk.com/risk/instruments.htm>

tett jellemzőkre (életkor, nem, korábbi bűncselekmények, stb.) vonatkoznak, addig a *dinamikus* faktorok a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható korrigálható tényezőket (drog- vagy alkoholfogyasztás, szociális készségek, társas kapcsolatok, stb.) mérik. Az ilyen összetettebb értékelési rendszerek tehát már nem csak a veszélyességre, hanem az elkövető szükségleteire vonatkozóan is iránymutatásul szolgálnak.

Az elkövetői kockázatbecslést alkalmazó országokban az eljárás kulcsfontosságú elemmé vált a büntetés kiszabásban és a büntetés-végrehajtásban egyaránt. A kockázatbecslés legtöbb formájában az elkövetőt a bűnismétlés valószínűsége, illetve a várható sérelem nagysága alapján veszélyességi csoportokba sorolják (pl. alacsony, közepes, magas vagy nagyon magas kockázat). A kockázatbecslés eredménye így hatással lehet mind a kiszabandó büntetés súlyára, mind pedig az egyedi esetkezelés formájára.

Ami az *ítélkezést* illeti, az a folyamat, amelyben a tettarányos szemlélet mellé azonos, hovatovább nagyobb súllyal zárkózik fel a veszélyesség szempontja, jól nyomon követhető a nyugati demokráciákban. Az Egyesült Államok az 1980-as évek ítélkezési reformja óta alkalmaz ún. ítélkezési mátrixokat, amelyek két dimenzió, a bűncselekmény tárgyi súlyának és az elkövető veszélyességének kombinációja alapján orientálja a büntetés kiszabást. Többek között az USA kriminálpolitikájának sarokpontját jelentő izolációs/semlegesítő törekvésekkel magyarázható az amerikai börtönnépesség világviszonylatban is összehasonlíthatatlanul magas aránya.²⁹ Az izoláció „a bűnözéskontroll olyan eszköze, amely nem az elkövető megjavítását tűzi ki célul, hanem az általa hordozott kockázat átcsoportosítását a társadalomból a börtön falai közé. Ezt a politikát manapság a magas kockázatú elkövetőkre irányuló szelektív semlegesítés logikája támogatja, amely a bűncselekmények nagy hányadáért felelős visszaeső bűnözőket célozza meg.”³⁰ A veszélyességen alapuló izoláció ráadásul könnyen mechanikus formát ölthet. Az amerikai ún. *three strikes*-típusú büntetések, különösen annak kaliforniai változata például gyakorlatilag végleg elszakadnak a tettarányos szemlélettől: az akár életfogytig tartó szabadságvesztést eredményező harmadik bűncselekmény bármilyen – nem csak súlyos vagy erőszakos – lehet, azaz a büntetést valójában kizárólag a visszaesés tényében kifejeződő veszélyesség alapozza meg.³¹

A veszélyesség-alapú büntetés kiszabás Európában is egyre nagyobb szerepet kap. Ennek egyik formája a kifejezetten az elkövető veszélyessége, jövőbeni várható magatartása alapján alkalmazható *biztonsági őrizet*. A kontinentális gyakorlatban – pl. Németországban és Svájcban – ez a „hajlam” fogalmához kapcsolódik,

²⁹ Az USA adja jelenleg a világ börtönnépességének egynegyedét; mintegy 2,5 millió embert tartanak itt fogva

³⁰ KEMSHALL, H.: i.m. 2. o.

³¹ Ezt a szempontot hangsúlyozta a Legfelsőbb Bíróságnak a *three strikes* intézményét alkotmányosságában fenntartó döntése (Ewing vs. California) is. Indokolása szerint a kriminális tendencia jelenléte elegendő alapot biztosít az akár életfogytig tartó szabadságvesztésnek, így a kriminálpolitika érdekeire tekintettel még a legenyhébb bűncselekmények esetén sem valósul meg kegyetlen vagy szokatlan büntetés tilalmának sérelme

azaz a büntetés kiszabáskor objektív és szubjektív kritériumok alapján szakértők döntenek arról, hogy az elkövető hajlamos-e további súlyos bűncselekmények elkövetésére. Svájcban az ilyen őrizet életfogytig is tarthat, amelyből a szabadulás sajátos feltételekhez kötött: „a bíróság előtt egy szakértőkből álló bizottság részvételével azt kell bizonyítani, hogy van olyan új tudományos felfedezés, amely alapján feltehető, hogy lehetőség van az őrizetes olyan kezelésére, hogy később ne jelentsen veszélyt a társadalomra. Ha a bíróság igenlő választ ad a kérdésre, a bizottság zártintézetit kezelést ajánl fel az őrizetben lévőnek. Ha a kezelés eredményeképpen az elkövető veszélyessége olyan mértékben csökkent, hogy a későbbiekben nem jelent veszélyt a társadalomra, a bíróság megszünteti az életfogytig tartó őrizetet, helyette állandó zártintézetit terápiaiban részesítését rendeli el.”³²

A kockázatmenedzselés szempontjai azonban szankciórendszer más területein is megjelennek. A pártfogó felügyelet funkciója például a biztosítási szemléletben működő büntetőpolitikákban a segítő-támogató funkciótól mindinkább a kontrolláló és kockázatmenedzselő feladatok felé mozdul el.³³ Nagy-Britanniában a pártfogó felügyelet e megváltozott funkciója nem csak a kockázatbecslési eljárások lebonyolításában, hanem az olyan új intenzív felügyeleti formák terjedésében is tetten érhető, mint például az erőszakos/szexuális bűnelkövetők felügyeletét ellátó MAPPA (*Multi-Agency Public Protection Arrangements*). A MAPPA a pártfogó felügyelet, a rendőrség és a büntetés-végrehajtás együttműködésében, és számos egyéb hatóság részvételével egyéni kockázat-menedzselési terv alapján, az elkövető kockázati besorolásától függően biztosít rendkívül szoros helyi felügyeletet az elkövetőkön.³⁴

A szexuális bűnelkövetők által jelentett kockázat kezelésének egy másik jellegzetes eszköze a nyilvános regiszter. Az Egyesült Államokban 1994 óta működnek a nyilvántartások, amelyek 1996 óta – szövetségi törvény előírása alapján – bárki számára hozzáférhetőek és kereshetőek, sőt, a legtöbb állam értesíti is a lakosokat, ha új szexuális elkövető érkezik a lakókörzetbe. Az intézmény kifejezetten társadalomvédelmi és kockázatmenedzselési célokat szolgál, amely gyakorlatilag az állampolgárok kezébe adja a szexuális elkövetők elleni védekezés lehetőségét. A regiszterek rendkívül tág hatókörben működnek: a legenyhébb kategóriába sorolt elkövetők is minimálisan tíz évre, a legveszélyesebbnek tekintett elkövetők pedig életük végéig kerülnek be a nyilvántartásba. A regiszter tartalmaz minden, akár milyen csekély súlyú – akár nem erőszakos, pl. magamutogatás – szexuális kihágást vagy bűncselekményt elkövető személyt, ráadásul visszaható hatállyal: nyilvántartásba vették azokat is, akik büntetésüket már 1994 előtt kitöltötték. Néhány

³² VIG D.: *Iszoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában, Kriminológiai Tanulmányok* 46. OKRI, Budapest, 2009, 45. o.

³³ KEREZSI: i.m. 239-243. o.

³⁴ MAPPA Guidance 2009. National Offender Management Service Public Protection Unit, <http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/MAPPA%20Guidance%202009%20Version%203.0.pdf>

állam már tovább is lépett a megkezdett úton, és a szexuális elkövetők mintájára kereshető formában nyilvánossá tette az egyéb bűncselekmények miatt elítéltek személyes adatait is.

Nyitott kérdések

A kockázati szemlélet megjelenése a kriminálpolitikában megítélésem szerint igencsak ellentmondásos folyamatokat indított el, amelyek számtalan, ma még meg nem válaszolt kérdést vetnek fel. Kétségtelen, hogy valamennyi, a fentiekben érintett területen a bűnmegelőzés olyan új eszközökkel bővült, amelyek közül néhány ténylegesen hozzájárulhat a kriminálpolitika sikeréhez. A kérdés azonban nem csak az, hogy melyek ezek, hanem az is, hogy milyen áldozatokkal és következményekkel járnak. A kockázatalapú bűnmegelőzési eszközök nem tekinthetők sem egyöntetűen hatékonyak, sem pedig általában hatástalannak. Bizonyos eszközök sikeresnek minősülnek, mások kevésbé. A bűnmegelőzési hatékonyságvizsgálatokból azonban néhány általános következtetés levonható. Általában igaz az, hogy a változtatás igényére, illetve az érintettek részvételére is építő beavatkozások jóval eredményesebbnek tűnnek az egyszerű kontroll és kényszerítés eszközeinél. A szituációs megelőzés eszközei között például a mechanikus térfigyelés formái – így különösen a kamerás térfigyelés – meglehetősen korlátozott eredményekkel kecsegtet, ha a közösségi folyamatok változatlanok maradnak,³⁵ ezzel szemben az átfogó terület-revitalizációs programok sokkal ígéretesebbek. Az elkövetők szükségleteit is figyelembe vevő kockázatbecslések az individualizált esetkezelés alapjai is lehetnek, s az erre épülő korrekciós programok – például a kognitív magatartási terápiák – a kutatások szerint jelentős eredményeket érhetnek el a visszaesés megelőzésében,³⁶ ezzel szemben a szexuális elkövetők nyilvános regisztere a jelek szerint nem gyakorol érdemi hatást az ilyen jellegű bűncselekmények előfordulására. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a tisztán kontrolláló jellegű kockázatmenedzselési eszközöknek ne lenne helyük a bűnmegelőzés rendszerében, jelentőségük túlmisztifikálása azonban legalábbis indokolatlannak tűnik.

Nem mindegy természetesen az sem, hogy milyen anyagi költségek árán tartható fent a kockázatmenedzselés politikája. Az Egyesült Királyság az elmúlt négy évtizedben fontmilliárdokat fordított arra, hogy a világ legkiterjedtebb kamerahálózatát hozza létre – az ezredfordulón először megjelenő, a hatékonysággal kapcsolatos súlyos kétségeket támasztó kutatások hatására azonban az angol kamera-eufória napjainkra érezhetően fordulóponthoz érkezett. Némileg hasonló a helyzet az izolációs politika terén az Egyesült Államokban, ahol az USA történetének legna-

³⁵ Összefoglalóan a kutatási eredményekről I. BÁRD P. – BORBÍRÓ A.: *Kameraláz, Fundamentum*, 2010, megj. alatt

³⁶ L. pl. LIPSEY, M. W. – N. A. LANDENBERGER – S. J. WILSON: *Effects of Cognitive-Behavioral Programs for Criminal Offenders, Campbell Systematic Reviews*, 2007:6

gyobb igazságügyi krízise nyilvánvalóvá tette, hogy a jelenlegi börtönráta fenntartása finanszírozhatatlanná vált. A kutatási eredmények ráadásul nem támasztják alá azt, hogy az extenzív bebörtönzési politika érdemben járult volna hozzá az egyébként valóban látványos közbiztonság-javuláshoz: Kanada jóval konszolidáltabb kriminálpolitikával nagyon hasonló eredményeket ért el. Nagyon úgy tűnik tehát, hogy a kriminálpolitika gyakran „túllő a célon”, és túlbiztosítási kényszerében a szükségesnél jóval nagyobb áldozatokat is hajlandó meghozni a közbiztonság érdekében. A feláldozott értékek között az anyagi ráfordítások ráadásul csupán az egyik tételt jelentik, sokak szerint – szerintem is – ennél sokkal problematikusabb az a folyamat, amelyben a közbiztonságot minden más értéket felülíró hivatkozási alappá válik. A kockázati társadalomban a „legrosszabb forgatókönyve elve”, a veszélyforrások folytonos keresésnek és a semlegesítésének kényszere egyre szélesíti a beavatkozás határait, s könnyen lehet, hogy az újabb és újabb kompromisszumok már középtávon is a hagyományos demokratikus keretek újraértelmezéséhez vezetnek el. Csak az e tanulmányban bemutatott példák legalább kettő, az állammal szembeni garanciális védelmi rendszer erodálódását jelzik. Egyrészt a magánélet, a privacy határainak elmosódását: ahogy egykor a kamerás térfigyelés, úgy most a korai beavatkozás eszközei is csaknem alapjogi aggályok és érdemi ellenállás nélkül válnak a bűnözéskontroll mindennapi eszközeivé. Másrészt a veszélyességi szemlélettel feloldódik a hagyományos tettarányos büntetőjog rendszer is, annak garanciális elemeivel együtt.³⁷ Nagy-Britanniában nemrég állami tisztviselők kértek nyilvánosan bocsánatot azért, mert a kockázatmenedzselés intézményei két elkövető esetében nem voltak képesek megakadályozni egy újabb, nagy port kavaráó súlyos bűncselekményt,³⁸ s hamarjában meg is ígérték a rendszer szigorítását. Ez arra utal, hogy a büntető igazságszolgáltatás manifeszt célja is radikális átalakuláson esik át: vállalt felelőssége immár nem az igazság szolgáltatására, a jogsértés múltra irányuló megtorlására vonatkozik, hanem sokkal inkább a jövőre vonatkozó társadalomvédelmet, a hatékonynak vélt prevenciót jelenti. A büntetőpolitika szerepfelfogásnak ez a metamorfózisa súlyos következményekkel járhat. A prevencióért vállalt felelősség gyakorlatilag lehetetlen feladat elé állítja a büntető igazságszolgáltatást – jelenlegi ismereteink szerint nincsen olyan eszköz, amely a bűnisméltés esélyét megbízhatóan és az elkövetők tömegeire nézve kizárná. „Hibák” mindig lesznek, így az a büntetőpolitika, amely saját magáról a preventív potenciál magabiztos képét sugalmazza a lakosság felé, hamar olyan csapdába kerül, amelyből rövidtávon kilépés csak a garanciális védelem további gyengítésével, a kockázatfigyelő és -menedzselő hálózat újabb kitágításával lehetséges. Az

³⁷ A kockázatbecslési eljárás büntetőjogi alkalmazhatóságáról szóló vitáról l. pl. BONTA, J.: Offender Risk Assessment and Sentencing, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 2007, 49(4), 519-529

³⁸ „Two sentenced to life in prison for stabbing French students to death – Jack Straw apologises for grave failings in handling of case”, *The Guardian*, 4 June 2009, <http://www.guardian.co.uk/uk/2009/jun/04/french-students-murder-bonomo-ferez1>

ördögi kör ezzel bezárul, s létrejön a Beck által jelzett „lezárhatalatlan szükséglet-edény” – az önmaga által gerjesztett ígéretekből és félelemkből táplálkozó kontroll.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADAMS, J.: Risk. London: UCL Press, 1995
- BÁRD P. – BORBÍRÓ A.: Kameraláz, Fundamentum, megj. alatt, 2010
- BECK, U.: A kockázat-társadalom: út egy másik modernitásba. Századvég Kiadó, Budapest, 2003, c1986
- CLARKE, R. V. – J. ECK: *Crime Analysis for Problem Solvers in 60 Small Steps*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services, United States Department of Justice, 2005
- BOGSCHÜTZ Z. – KÓTA T. – VELEZ E.: A pártfogó felügyelet mint közösségi büntetés. In: BORBÍRÓ A. – KISS A. – VELEZ E. – GARAMI L. (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.*, Országos Bűnmegelőzési Bizottság, Budapest, 2009
- BONTA, J.: Offender Risk Assessment and Sentencing, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 2007, 49(4), 519-529. o.
- BURGESS, E. W.: Factors Determining the Success or Failure of Parole. In: A. A. BRUCE (ed.) *The Workings of the Indeterminate Sentence Law and the Parole System in Illinois*. Springfield, IL: Illinois Committee on Indeterminate-Sentence Law and Parole, 1928, 205-249. o.
- FEELEY, M. – J. SIMON: The New Penology: Notes on the Emerging Strategy for Corrections, *Criminology*, 1992, 30(4), 449-475. o.
- GARLAND, D. – R. SPARKS: Criminology, Social Theory, and the Challenge of Our Times, *British Journal of Criminology*, 2000, 40, 189-204. o.
- HAGGERTY, K. D. – R.V. ERICSON: The Surveillant Assemblage, *British Journal of Sociology*, 2000, 51(4), 605-622
- KEMSHALL, H.: *Understanding Risk in Criminal Justice*. Open University Press, 2003
- LIPSEY, M. W. – N. A. LANDENBERGER – S. J. WILSON: Effects of Cognitive-Behavioral Programs for Criminal Offenders, *Campbell Systematic Reviews*, 2007:6
- SZÖLLÖSI Gábor: Gyermekvédelem és bűnmegelőzés. In: BORBÍRÓ A. – KEREZSI K. (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I.* Országos Bűnmegelőzési Bizottság, Budapest, 2009, 397-414. o.
- VIG D.: Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában, *Kriminológiai Tanulmányok* 46. OKRI, Budapest, 2009, 38-53. o.
- WELSH, B. C. – D. P. FARRINGTON (eds.): *Preventing Crime – What Works for Children, Offenders, Victims and Places*. New York: Springer, 2006

WHITE, C. – M. WARRENER – A. REEVES – I. La VALLE: *Family Intervention Projects: An Evaluation of Their Design, Set-up and Early Outcomes*. National Centre for Social Research, 2008